

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В КИТАЇ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ

М.М.Іжа,

Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Email: director@oridu.odessa.ua

ORCID: 0000-0002-7263-6193

Л.В.Курносенко,

Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Email: larisavkurnosenko@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2309-695X

У статті розглянуто етапи формування та характеристики системи соціального захисту в Китаї. Проаналізовано історичні передумови та соціально-економічні чинники, що вплинули на формування системи соціального захисту від періоду створення КНР до цього часу. Виділено 3 етапи розвитку системи соціального захисту населення, які термінологічно збігаються із заходами глобальних політичних та економічних реформ у китайському суспільстві. Наведено характеристики сучасної системи соціального захисту населення, які сформовані під впливом процесів демографії, урбанізації, міграції, зростання майнового розшарування в китайському суспільстві. Особливу увагу приділено розгляду механізмів і програм соціальної допомоги населенню, використанню сучасних підходів та інтернет-технологій щодо надання соціальних послуг. Доведено, що існуюча система соціального захисту в Китаї є інституціоналізованою, має специфічні особливості і сформована з урахуванням світового досвіду. **Ключові слова:** система соціального захисту, соціальна політика, соціальна допомога, держава загального добробуту, соціальний розвиток, інтернет-технології в соціальній сфері, соціальні інновації.

SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION IN CHINA: STAGES OF FORMATION AND MODERN FEATURES

M.M.Izha,

Odessa Regional Institute of Public Administration of National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

L.V.Kurnosenko,

Odessa Regional Institute of Public Administration of National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

The article examines the stages of formation and characteristics of the system of social protection in China. The authors analyze the historical background and socio-economic factors that have influenced the formation of a social protection system from the time of the creation of the PRC to date. There are three stages of development of the system of social protection of the population, which terminologically coincide with the measures of global political and economic reforms in Chinese society. The characteristics of the modern system of social protection of the population, which are formed under the influence of processes of demography, urbanization, migration, the growth of property stratification in Chinese society, are presented. Particular attention is paid to considering mechanisms and programs of social assistance to the population, the use of modern approaches and Internet technologies for provision of social services. It is proved that the existing system of social protection in China is institutionalized, has specific features and is based on world experience. **Key words:** system of social protection, social policy, social assistance, state of welfare, social development, Internet technologies in social sphere, social innovations.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні Китайська Народна Республіка (КНР) намагається знайти власний підхід до забезпечення соціального захисту населення, проблема якого актуалізується в контексті масштабних економічних реформ, а можливість її вирішення підкріплюється значним зміцненням економічного потенціалу.

За даними останньої Доповіді ООН "Людський розвиток для кожного", Індекс розвитку людського потенціалу КНР у 2015 р. дорівнював 0,738, відповідно Китай займає 90-те місце в рей-

тингу, який дає змогу порівнювати країни світу за рівнем людського розвитку, враховуючи як економічні, так і соціальні фактори зростання [1, с. 29]. З 2008 р. країна піднялася на 11 сходинку у світових позиціях розвитку людського потенціалу порівняно з 1980 р., за цей час її індекс збільшився на 0,297, що дало змогу КНР увійти до групи високорозвинених держав світу. На сьогодні Індекс людського розвитку (ІЛР) Китаю вище, ніж у середньому по країнах Східної Азії і Тихого океану (0,720), а темпи зростання цього показника за 3 останні десятиліття є найвищими у світі. Така динаміка ІЛР пояснюється найвищими у світі

© Іжа М.М., Курносенко Л.В., 2018

темпами зростання китайської економіки, середньорічний приріст якої за останні 3 роки, за даними Factbook, дорівнює 6,7% і є вищим за середньорічні темпи приросту світової економіки за цей самий час, які становлять 2,8% [2].

Показник валового національного продукту країни за паритетом купівельної спроможності 2 останніх роки поспіль є найвищим у світі (23,12 трлн дол. у 2017 р.) [2].

Валовий національний дохід на душу населення Китаю за паритетом купівельної спроможності в 1980 р. становив лише 524 дол., а в 2015 р. він виріс до 13345 дол., тобто збільшився у 25,5 раза. З 1990 р. країна вивела із жебрацтва понад 500 млн осіб, що сприяло значному зменшенню показника бідності у світі. У системі освіти і охорони здоров'я Китай також має значні успіхи і досягнення: середня тривалість життя в Китаї, за останніми даними Доповіді ООН про людський розвиток, досягає 76 років, середня тривалість навчання – 7,6 року, і ці показники постійно збільшуються [1].

Виважена і послідовна політика економічних перетворень КНР протягом останніх трьох десятиліть забезпечила домінуючі позиції країни на геополітичній та економічній карті світу, однак призвела до значних соціальних диспропорцій, які потребують негайного усунення. Феноменальне зростання економіки Китаю лише загострило проблеми урбанізації, міграції населення, майнового розшарування, соціальної поляризації, гендерного дисбалансу, недосконалості структури трудових ресурсів, прояву девіантної поведінки, безробіття і бідності сільського населення, доступності та якості освіти і медичних послуг, забруднення навколишнього середовища тощо.

Особливо актуальним є дослідження механізмів вирішення цих проблем з огляду на можливість використання досвіду формування сучасної системи соціального захисту КНР для України, яка перебуває у складному соціально-економічному становищі, характеризується високим ступенем соціальних ризиків, низьким рівнем розвитку соціальної інфраструктури і соціального забезпечення, однак має значні резерви для усунення соціальних негараздів і побудови розвиненого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Особливості соціальної системи КНР в українському науковому просторі досліджуються в контексті соціально-економічних ефектів, які є наслідком реалізації політичних реформ і глобальних світових ініціатив Китаю.

Коло українських учених–дослідників Китаю нечисленне та інституційно об'єднане діяльністю Української асоціації китаєзнавців, серед них такі відомі дослідники, як В.О.Кіктенко, А.З.Гончарук, Є.В.Гобова, О.А.Коваль, С.А.Кошовий, М.О.Лазарчук, О.В.Длугопольський [3]. За часи незалежності України та короткій період установлення дипломатичних відносин України з КНР були зроблені деякі спроби дослідження етапів становлення і проблем побудови держави загального добробуту в Китаї, ключових чинників соціально-економічних реформ у цій країні.

Зокрема, у дослідженнях О.В.Длугопольського в історичному контексті проаналізовано соціально-економічну політику Китаю щодо формування держави загального добробуту з виокремленням найважливіших соціальних ініціатив. Основними проблемами, пов'язаними з побудовою дієвої системи соціального захисту, автор вважає: рекомендаційний характер нормативно-правових документів керівництва країни щодо вжиття заходів соціального спрямування; корупційну складову, що, у свою чергу, тягне за собою недофінансування державних соціальних проєктів і програм; дуже низькі державні соціальні стандарти і гарантії тощо [3, с. 74].

Відомо, що Україна була першою європейською країною, яка підтримала проєкт “Один пояс – один шлях” і концепцію “людського співтовариства єдиної долі”, висунуту керівництвом КНР. У цьому аспекті й ведуться наукові дискусії про зовнішню модель взаємодії України з КНР, вивчаються загрози та можливості, що відкриває для України економічна співпраця з Китаєм. Проте ґрунтовні дослідження, які стосуються внутрішніх проблем КНР, соціальної структури Китаю, суспільних запитів і соціальних викликів, механізмів подолання соціальних проблем, особливостей побудови системи соціального захисту КНР, в Україні не проводяться.

До речі, у світовій науковій спільноті особливості і зміни, що відбуваються в системі соціального захисту на тлі глобальних трансформаційних процесів, які переживає сучасний Китай, вивчаються досить нерівномірно, лідерами в цьому є США, Канада, Японія, Великобританія. У решті країн світу або взагалі немає вчених китаєзнавців, або їх кількість невелика.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є вивчення характеристик та особливостей формування і реалізації системи соціального захисту КНР.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. До початку здійснення політичних

реформ і впровадження принципу відкритості економіки Китай відрізнявся жорстко патерналістським типом регулювання політичного та економічного життя. В цей період централізованого державного управління соціальною сферою органи державної влади мали монополне право на надання соціальних послуг. У містах управління соціальною сферою здійснювалося через партійні органи і державні підприємства, в сільській місцевості – через діяльність народних комун як політико-економічних утворень.

З початком здійснення політики реформ і відкритості бурхливий розвиток ринкових відносин перетворив приватний сектор економіки КНР у потужну ресурсну базу для соціального розвитку. Поява нових форм власності, зміна структури зайнятості і капіталу, диверсифікація соціальної структури суспільства, соціальних потреб та інтересів ознаменували перехід від централізованого до диверсифікованого суспільства. Такий перехід означав і зміну парадигми управління соціальним розвитком, коли із безальтернативного суб'єкта соціальної політики держава перетворюється в учасника ринкових відносин, що діє в конкурентному середовищі, поступившись своїм монополним правом надавати соціальні послуги на користь неурядових організацій і приватних структур. Останні, у свою чергу, не лише виконують важливі суспільні функції з координації та управління процесами соціального розвитку, а й беруть на себе відповідальність за ефективність соціального менеджменту. Слід зазначити, що процеси диверсифікації соціальної відповідальності в Китаї в останні 2 десятиліття відбуваються на тлі “дзеркальної” світової тенденції, а саме інтенсивної експансії держави в соціальну сферу, яку демонструють найрозвиненіші країни світу, де за активної участі державних інститутів вибудовується соціальна політика, створюється правова база, розробляються механізми та інструменти соціальної допомоги населенню.

Головна мета політики сучасного уряду Китаю полягає в побудові до 2020 р. “всебічно розвиненого суспільства середнього рівня заможності”. На сьогодні в соціальній політиці Китаю спостерігаються серйозні зміни, спрямовані на врахування інтересів кожного члена суспільства, узгодженості розвитку економіки і суспільства, соціальної сфери, дбайливого ставлення до навколишнього природного середовища, розвитку людського потенціалу. Керівництво країни, сформулювавши в програмних документах Комуністичної партії Китаю та китайського уряду привабливу національну ідею “великого відродження китайської нації”,

доклало чимало зусиль для мобілізації громадянської активності суспільства на досягнення поставлених цілей соціального розвитку [4–6].

Серед урядових заходів у соціальній сфері можна виділити програми підтримки доходів громадян, систему пенсійного забезпечення, будівництво доступного житла, програми підтримки сільського населення, програми щодо забезпечення доступності медичної допомоги і освіти, програми допомоги постраждалим від стихійних лих, створення нових робочих місць, перепідготовки і матеріальної допомоги безробітним, програми у сфері покращення екології. Урядом країни активно вживаються економічні заходи щодо диференційованого і пільгового оподаткування, цінового регулювання, кредитування із забезпечення доступності соціальних і культурних благ та послуг. Заходами фінансового дерегулювання і бюджетних трансфертів уряд країни надає широкі можливості регіонам, провінціям і окремим адміністративним утворенням у реалізації програм соціальної підтримки населення на місцях.

Розвиток сформованої системи соціального захисту Китаю відбувався в кілька етапів, перший з яких розпочався у 1949 р. – році утворення КНР. За тривалістю цей етап можна співвіднести з періодом “Великого стрибка” в економіці, який був спрямований на зміцнення індустріальної бази Китаю. Характерною особливістю цього етапу була всебічна соціальна підтримка працездатного населення в містах Китаю через механізми зайнятості і довічного найму. У 1951 р. було прийнято документ “Норми (проект) КНР у сфері страхування робочого класу”, яким були врегульовані відносини між робітниками і службовцями, з одного боку, і державними підприємствами, як роботодавцями – з другого, у сфері медичного обслуговування, травматизму на виробництві, захворюваності, народження дітей, звільнення, надання пільг тимчасово непрацюючим. Контроль за дотриманням державних гарантій у соціальній сфері в цей період було покладено на Міністерство праці, водночас федерація профспілок Китаю набула статусу вагомого учасника системи захисту соціальних прав робочого класу [7; 8].

Система довічного найму мала назву danwei (від назви робітничої бригади китайською мовою). Робітничі бригади на етапі становлення соціалізму в Китаї були первинним осередком, який закріплював початковий крок конкретної людини в просуванні по щаблях ієрархії централізованої структури Комуністичної партії КНР.

Потужні державні підприємства з великою кількістю працівників, галузеві структури через

систему danwei забезпечували власних працівників житлом, будували клініки, школи, магазини, поштові відділення, забезпечували догляд за дітьми і непрацездатними робітниками [8, с. 43].

Система danwei мала 3 базових елементи найму: строк перебування на роботі, заробітна плата, соціальний пакет. До працівників, які порушували правила найму, застосовувалися санкції: зниження зарплати, соціальних стимулів, погіршення умов життя.

Вплив робітничого осередку на буденне життя його членів був суттєвим через надання дозволу, наприклад, на планування сім'ї. Робітничі структури були основним способом реалізації державної політики однієї дитини в сім'ї, оскільки саме на первинному рівні відбувався контроль репродуктивної поведінки працівників.

За системою danwei з 1951 р. до початку "культурної революції" працювало понад 80% працездатного населення міст. У провінції соціальний захист працездатного сільського населення покладался на комуни, побудовані на колективній власності на землю. В цей період сільське населення Китаю ще не набуло державних гарантій соціального захисту, хоча Китай на 90% був аграрною країною.

Культурна революція 1966–1969 рр. спричинила негативні наслідки для суспільства. За часів культурної революції під гаслами боротьби з ворогами соціалізму соціальні гарантії, набуті в період "Великого стрибка", оголошувалися буржуазними проявами і жорстоко викорінювалися. Велася боротьба із матеріальним заохоченням працівників на виробництві в містах, присадибними ділянками в сільській місцевості, добробутом і привілеями, яких набула наукова інтелігенція і діячі культури.

Остаточний відхід від системи danwei відбувся в середині 1980-х рр. після зміни домінуючої комуністичної ідеології і лібералізації економічних відносин, коли система довічного найму виявилася неконкурентоспроможною в умовах запровадження ринкових відносин і трансформації ринку праці. В цей час на підприємствах недержавної форми власності, в іноземних компаніях широко впроваджувалися індивідуальні трудові угоди, а системи соціального страхування працівників діяли на добровільних засадах без обов'язку соціального забезпечення трудящих з боку роботодавців.

Середину 1980-х рр. можна вважати початком другого етапу формування сучасної системи соціального захисту населення Китаю.

Трансформація системи соціального розвитку відбувалася на тлі проголошеної у 1982 р. Ден

Сяопіном економічної стратегії "трьох кроків", горизонт планування якої становив 70 років (до 2050 р.), а критерієм виконання був показник ВВП, який би визначав лідерство Китаю у світовій економіці [9, с. 246].

У цей період паралельно із суттєвими економічними реформами фінансового і банківського сектору, сільського господарства, створенням спеціальних економічних зон, змішаних підприємств для максимального залучення іноземних інвесторів, ціною реформою, відбувається пошук і утвердження нових форм соціального захисту населення, гарантованих державою. Першими бенефіціарами комплексних соціальних заходів стали традиційно привілейовані в китайському суспільстві групи державних і партійних чиновників та військових, які й досі зберігають найвищий у державі статус отримувачів гарантованого державного пакета соціальної допомоги [3, с. 72].

Саме в середині 1980-х рр. як експеримент окремими регіонами почали реалізовуватися заходи щодо пенсійного забезпечення по старості і медичного страхування. Наприклад, було прийнято рішення ввести обов'язкові відрахування муніципальними і колективними підприємствами в пенсійні системи регіонів, а також розпочато експеримент із запровадження індивідуальних накопичувальних рахунків для співробітників державних підприємств. Отримали можливість щодо розвитку пенсійного забезпечення осіб похилого віку і деякі колективні сільськогосподарські підприємства.

Фундаментом для утвердження системи соціального захисту Китаю стали прийняті на другому етапі її формування законодавчі акти: Конституція КНР (1982 р.), Закон про працю (1994 р.), Закон про захист прав громадян похилого віку (1996 р.), Закон про усиновлення (1999 р.) [3, с. 72].

Третім етапом формування системи соціального захисту Китаю, на якому він перебуває нині, можна вважати початок 2000 р., коли соціальна ідея набула розвитку із проголошенням політики "соціальної гармонії", сутність якої полягає в поєднанні економічних цілей і традиційних цінностей китайського суспільства. Уряд країни, спираючись на високі результати економічного зростання, поставив нові амбітні цілі і завдання в соціальній сфері: подолати бідність, знизити рівень майнового розшарування в суспільстві, досягти високого рівня охоплення населення освітою і заходами охорони здоров'я, підвищити попит на внутрішньому ринку, вивести Китай за показником ВВП на душу населення на рівень розвинених країн світу.

На початку 2000 рр. у країні проведено реформу щодо забезпечення пенсійними виплатами мешканців сільської місцевості, з'явилися законодавчі документи, які захищають права інвалідів, запроваджено реформу освіти і введено обов'язкову початкову освіту. Запроваджуються і успішно реалізуються програми підтримки доходів громадян, у тому числі мешканців сільської місцевості. У законодавстві КНР закріплено право громадян на освіту, зайнятість, медичне обслуговування і пенсійне забезпечення, врегульовано питання внутрішньої міграції населення [7; 8].

На сучасному етапі, незважаючи на продумані і послідовні кроки китайського уряду щодо побудови дієвої системи соціального захисту, заходи, які вживаються щодо її модернізації і постійної актуалізації відповідно до зростаючих економічних можливостей держави і потреб її громадян, у КНР існують значні соціальні проблеми, які гальмують процес ефективної трансформації економічного зростання в соціальний прогрес.

Проблема старіння населення є найгострішою в Китаї, що є прямим наслідком політики обмеження народжуваності "одна сім'я – одна дитина". Реалізація програми розпочалася в 1970-х рр. минулого століття як відповідь на загрозу перенаселення в умовах нестачі харчових і природних ресурсів. Мати другу дитину в сім'ї дозволялося лише селянським сім'ям і національним меншинам (чисельність яких становила менше від 10% населення країни). В результаті темпи приросту населення уповільнилися, хоча створили загрозу старіння населення на тлі відсутності механізму турботи про старше покоління. На початку 1980-х рр. приблизно 13% населення країни становили люди похилого віку старше від 60 років, що відповідає співвідношенню п'ять працюючих на одного пенсіонера. До 2020 р. очікується, що одного пенсіонера будуть забезпечувати троє працюючих, а в подальшому ситуація буде лише погіршуватися.

У Національному плані розвитку народонаселення КНР на 2016–2030 рр. визнано, що "протягом наступних 15 років розвиток народонаселення Китаю вступить у стадію глибокої трансформації. Безпека населення і баланс між населенням і зовнішніми системами економіки та суспільства будуть стикатися з викликами, які не можна ігнорувати" [10, с. 2].

У дослідженні демографічних чинників соціально-економічного розвитку Китаю китайський учений Юй Чжочао зазначає, що, крім швидкого старіння нації, наслідком політики обмеження народжуваності стали проблеми, пов'язані із дефіци-

том трудових ресурсів, зростаючим дисбалансом статей, транскордонною торгівлею жінками, порушенням традиційної структури сім'ї [11, с. 88].

Однією з найбільш важливих проблем є внутрішня міграція. За 30 останніх років структура китайського населення значно змінилася. На сьогодні швидкість урбанізації становить понад 50%, а загальна чисельність міського населення перевищила 700 млн осіб (половина населення КНР). Процес урбанізації Китаю є наймасштабнішим у світі і становить 2,3% щороку за останні 20 років, міста, в яких за добу перебуває більше 23 млн осіб – Шанхай і 20 млн осіб, – Пекін, є найбільш заселеними на планеті [2]. З прибуттям сільського населення до міст попит на освіту, охорону здоров'я, працевлаштування, пенсію зростає, що неминуче призводить до навантаження на соціальну систему і появи нових соціальних проблем.

Гострою проблемою, яка гальмує гармонійний розвиток КНР, є нерівномірність соціального розвитку регіонів. У сфері освіти в східній частині Китаю відчувається значна перевага в освітніх ресурсах і якості викладання, наприклад, у Пекіні рівень охоплення середньою освітою становить 98%, а вищою – 60% населення, що є зіставним із ситуацією у Великобританії, Німеччині та інших розвинених країнах Європи. При цьому рівень охоплення середньою освітою в Гуйчжоу становить лише 55%, що свідчить про виключення майже половини дітей із процесу освіти. Крім того, рівень охоплення вищою освітою в цій провінції менше від 20%, що еквівалентно рівню низькорозвинених країн. Охорона здоров'я в Пекіні та Шанхаї перебуває на високому рівні, а середня очікувана тривалість життя – понад 80 років, що відображає рівень людського розвитку, аналогічний Франції і Швеції. Втім, через нестачу медичних ресурсів у Тибеті, Юньнані та Цихаї середня очікувана тривалість життя нижче від 70 років, що на 10 років менше, ніж в економічно розвинених провінціях Китаю.

Нерівність за доходами громадян є суттєвою проблемою, що гальмує соціальний прогрес Китаю. Ця проблема впливає на поглиблення поляризації доходів, знижує купівельну спроможність населення, стримує підвищення внутрішнього попиту. Індекс Джині в Китаї в 2013 р. становив 40,7, а в 2016 р. – 46,5, що свідчить про значний розрив у доходах найбільш і найменш заможних верств населення [2]. Щодо доходів мешканців сільських районів і міст, то їх співвідношення вдалося скоротити до 1:3, однак така ситуація свідчить про соціальну несправедливість. За да-

ними світової статистики, більшість бідного населення Китаю є сільським.

У монографії “Розвиток Китаю в світлі концепції наукового розвитку” Тянь Інкуй, професор відділу економічних наук Партійної школи ЦК КПК, виокремлює 6 методів гармонійного соціального розвитку китайського суспільства:

- 1) реалізація стратегії пріоритету освіти;
- 2) покращання системи охорони здоров'я;
- 3) активне проведення політики зайнятості;
- 4) створення системи справедливого розподілу;
- 5) справедливі соціальні гарантії;
- 6) координований розвиток регіонів [12, с. 85].

Сьогодні в КНР активно реалізуються програми у сфері освіти. Так, на період 2010–2020 р. затверджена Національна довгострокова програма реформи і розвитку освіти. Серед принципів програми було виокремлено 5 основних, які базуються на шанобливому ставленні до країни, свого народу, науки, праці і соціалізму. У січні 2017 р. Державна Рада КНР затвердила пріоритетні напрями розвитку освіти, які прогнозують безпрецедентно високий відсоток освічених людей (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники і цілі КНР у сфері освіти [13; 14]

Показник	2009	2015	2020
Чисельність населення з вищою освітою, млн осіб	98300	145000	195000
Середня тривалість навчання, роки:			
– для основного населення працездатного віку;	9,5	10,5	11,2
– для нової робочої сили	12,4	13,3	13,5

Виходячи з пріоритетів Китай формує наймасовішу систему освіти у світі. Але партійне керівництво і уряд країни приділяють увагу не лише кількісним показникам розвитку, а й демонструють значні досягнення у покращанні якості освіти. Відомо, що низка китайських університетів визнані світовими лідерами вищої освіти. Так, Університет Цинхуа, Пекінський і Фунданський університети у Шанхаї займають відповідно 25-ту, 38-му і 40-ву позиції в останньому рейтингу QS World University Rankings [15].

За рейтингом середньої шкільної освіти міжнародної системи PISA, у 2012 р. шанхайські учні здобули першість за рівнем знань і вмінням їх застосовувати на практиці. У 2015 р. міста Ки-

таю Пекін, Шанхай, Цзянсу, Гуандун спільно за цим рейтингом посіли 10-те місце [16].

Китай не лише розширює мережу закладів освіти, приділяє значну увагу її якості, а й активно модернізує існуючі підходи до забезпечення доступності освіти для населення, розвиваючи такі сучасні форми освіти, як дистанційне навчання. Особлива увага приділяється наданню доступної освіти громадянам з особливими фізичними можливостями, а також просвітництву національних меншин. Крім того, уряд виділяє субсидії для навчання молодих селян з метою переселення їх у місто і подальшого працевлаштування. Внаслідок значних інвестицій у розвиток людських ресурсів, які щороку здійснює Китай, зростає попит на китайських спеціалістів за кордоном. Утім, підвищення іміджу китайських випускників закладів вищої освіти і престижу освіти тягне за собою проблему “відпливу інтелекту”, яка сьогодні також стала актуальною в Китаї.

Охорона здоров'я населення – ключова проблема, без розв'язання якої неможливо досягти цілей гармонійного розвитку суспільства. Для подолання перешкод у забезпеченні доступних і якісних медичних послуг з 2005 р. керівництвом держави приділяється значна увага плануванню системи охорони здоров'я в сільській місцевості. Для підвищення рівня медичних послуг Міністерство охорони здоров'я КНР започаткувало проєкт направлення медиків у сільську місцевість. Постійно вдосконалюється система суспільного медичного страхування, планується, що до 2020 р. системою медичного страхування також буде охоплено непрацююче населення і діти.

Сучасне розуміння подальшого розвитку системи охорони здоров'я керівництвом КНР убачає у створенні і підтримці медичних консорціумів, або співтовариств, які поєднують у собі всі складові елементи системи охорони здоров'я громадян, і мають замкнений цикл медичної діяльності: від навчання лікарів і персоналу до нагляду і контролю за наданням якісної медичної допомоги. У 2017 р. Державною Радою КНР затвержені “Основні завдання з поглиблення реформи системи охорони здоров'я і медичного обслуговування на 2017 рік”, які містять настанови і рекомендації щодо поглиблення реформи системи охорони здоров'я, вдосконалення управління медичними закладами, системи мотивації медичних працівників, покращання забезпечення населення якісними ліками, розвитку системи медичного страхування, поліпшення нагляду і контролю за діяльністю у сфері охорони здоров'я. Найсучас-

ніші форми надання медичних послуг затверджені у 2018 р. у документі Міністерства охорони здоров'я і спорту КНР "Пропозиції зі сприяння розвитку інтернет-медицини" [17; 18].

Виступаючи з доповіддю про роботу уряду на першій сесії всекитайських зборів народних представників 13-го скликання 5 березня 2018 р., Голова Держради КНР Лі Кецянь серед інших досягнень у соціальній сфері зазначив, що "базовим медичним страхуванням у Китаї охоплено 1,33 млрд осіб, соціальним страхуванням по старості – понад 900 млн осіб" (табл. 2) [19].

хилого віку в домашніх співтовариствах. Керівництво країни наголошує на необхідності широкого розгортання в країні суспільного громадянського руху, який через механізми благодійництва і волонтерства як засоби надання соціальних послуг і пропаганди підтримки населення похилого віку сприяв би залученню до системи надання пенсійних послуг не тільки молоді та економічно активного населення, а й самих пенсіонерів [20, с. 5].

Керівництвом країни на наступні 5 років визначено як пріоритет створення мобільної пенсійної системи віддаленого доступу, автоматич-

Таблиця 2

Розвиток системи пенсійного і медичного страхування в КНР за 2011–2015 рр. [20]

Показники	Фактичний стан	Очікувані цілі	Рівень досягнення цілей, %
Кількість населення, яке бере участь у базовому медичному страхуванні для міських і сільських жителів (на 100 млн), осіб	13,3	13,2	101
Кількість основних учасників пенсійного страхування, муніципальних службовців (на 100 млн), осіб	3,54	3,57	99
Кількість населення, яке бере участь у базовому страхуванні по старості для міських і сільських жителів (на 100 млн), осіб	5,05	4,5	112
Охоплення системою пенсійного страхування людей пенсійного віку, %	81,1	80	101

На тлі стрімкого постаріння населення однією зі стратегічних цілей соціальної політики держави є побудова системи пенсійного забезпечення у старості. Держрадою КНР затверджений документ "План розвитку пенсійної системи до 2020 року", яким урахований увесь комплекс завдань, пов'язаних як із забезпеченням літніх людей соціальними послугами і страховими виплатами у старості, так і з плануванням кар'єри людей похилого віку. Держава планує приділити значну увагу побудові страхових пенсійних систем з максимальним охопленням як міського, так і сільського населення.

Серед основних проблем, які необхідно розв'язати для досягнення поставлених цілей, визначені: збільшення населення старше 60-літнього віку у 2020 р. до 255 млн осіб, або 17–18% населення, неналежний догляд з боку сім'ї, відсутність кваліфікованих кадрів, здатних надавати якісні пенсійні послуги, а також соціальної інфраструктури на низовому рівні управління. Керівництвом КНР заплановані заходи щодо впровадження пенсійної системи, базовий рівень якої був би гарантованим з боку держави як для міських, так і для сільських жителів. Найважливішу роль у вирішенні проблеми підтримки людей похилого віку держава відводить системі районного управління і самоврядування, неурядовим організаціям, суспільним фондам підтримки людей по-

ного інформування і динамічного моніторингу "Інтернет+" і впровадження системи віртуальних будинків догляду за людьми похилого віку. Така система буде запроваджена на основі використання можливостей інформаційних систем і технологій, таких як: інтернет-речей і віртуальні торговельні площадки AliExpress, Taobao, Banggood, мобільний-банкінг і платіжні сервіси AliPay, WeChat Payment, UnionPay, Baidu Wallet, соціальна мережа WeChat, бази даних Big Data, технології інтернет-медицини тощо.

Слід зазначити, що з моменту заснування КНР стосовно бездітних одиноких людей похилого віку, які проживають у сільських районах, здійснюється програма "П'яти гарантій", згідно з якою держава компенсує таким громадянам витрати на харчування, одяг, житло, медичне обслуговування і поховання [12, с. 125].

Комплексний підхід застосовується керівними органами держави і для подолання бідності. Нерівність за доходами – це проблема, вирішенню якої приділяється найбільш серйозна увага урядом країни. Для забезпечення належного рівня доходів у країні реалізуються урядові програми як для міського, так і для сільського населення. На XIX з'їзді КПК, який відбувся в жовтні 2017 р., керівництвом країни була поставлена нова амбітна мета розвитку китайського суспільства – подолати бідність до 2030 р. [5].

Межа бідності в Китаї варіюється залежно від галузі економіки. Так, на початок травня 2018 р. установлений у країні рівень межі бідності дорівнює 2736 юаней на рік, або 350 дол. Для порівняння: середньорічна заробітна плата в промисловості на початок 2018 р. дорівнює близько 70000 юаней, або 9045 дол. на рік. Система забезпечення прожиткового мінімуму передбачає, що домогосподарство, яке отримує середньодушовий рівень доходу нижче від зазначеної межі, може претендувати на базову матеріальну підтримку [21].

Урядом розроблена і з 1993 р. реалізується програма мінімальних гарантій Dibaο, яка має на меті забезпечити найбідніших громадян КНР коштами для покриття своїх основних витрат протягом періодів незайнятості або неповної зайнятості (табл. 3). Вперше така програма була розроблена для міських мешканців, а з 2007 р. її дія була поширена і на сільське населення.

нами сім'ї, відсутність можливості мігрувати і знайти роботу. Також існують перешкоди на рівні громади, такі як відсутність соціальних послуг по догляду за дітьми та людьми похилого віку, обмеженість інформації щодо пропозиції робочих місць. Через децентралізований механізм реалізації програми Dibaο місцеві чиновники мають достатні повноваження призначати таку допомогу на основі особистих зв'язків із одержувачами, що також можна віднести до негативних сторін реалізації цієї програми.

Незважаючи на явні недоліки програми Dibaο завдяки цьому механізму, а також іншим формам адресної підтримки доходів населення Китаю за відносно невеликий проміжок часу з 2010 р. вдалося надати допомогу 60 млн осіб, подолати бідність і стати світовим лідером за чисельністю населення із середнім рівнем доходу.

Висновки. Сучасна система соціального захисту в Китаї пройшла довгий шлях становлен-

Таблиця 3

Цільові показники програми Дібаο підтримки бідного сільського населення у 2013 р. [22]

Цільові показники	Значення
Загальна реальна кількість сільського населення, млн осіб	620,22
Індекс Джині	40,73
Офіційна межа бідності, юаней на рік	2736
Кількість бідних, %	10,12
Кількість бідних, млн осіб	62,79
Відношення кількості бенефіціарів Дібаο до кількості бідного населення, %	6,89
Кількість бенефіціарів Дібаο, млн осіб	42,72
Середні перекази за Дібаο на одного бенефіціара, юаней на рік	464,02

Професор Колумбійського університету Чін Гаο опублікувала великомасштабне дослідження “Добробут, праця та бідність: соціальна допомога в Китаї” щодо охоплення програмою Dibaο та її ефективності. Вчена зазначає, що на сьогодні одержувачами допомоги є особи працездатного віку: близько двох третин у містах та половина у сільській місцевості [23].

Програма Dibaο є безумовною програмою готівкового переказу коштів і не залежить від будь-яких поведінкових дій її отримувача. Програма не передбачає здійснення інвестицій у людський капітал, таких як здобуття освіти або регулярні візити до лікарів не стимулює до пошуку більш доходного місця роботи. Первісно за задумом програма повинна слугувати лише засобом підтримки низьких доходів громадян.

Більшості одержувачів Dibaο доводиться долати різні бар'єри, які перешкоджають їм знайти роботу: поганий стан здоров'я, необхідність доглядати за найменшими або найстарішими чле-

ня, подібно до практики формування сучасних систем соціального захисту провідних країн світу. На початку її становлення мали вплив такі соціальні процеси, як індустріалізація та урбанізація. Система соціального захисту була спрямована передусім на працівників великих промислових підприємств у великих містах. Потім вона зазнала цілком традиційної для багатьох систем трансформації, охоплюючи привілейовані в суспільстві верстви: чиновників, військових, науковців та ін. Поступово, з розумінням необхідності побудови гармонійного суспільства загального добробуту стали застосовуватися механізми соціального будівництва на базі економічного зростання з охопленням широких верств населення програмами соціального захисту.

Особливостями сучасної системи соціального розвитку Китаю є: безпрецедентний масштаб програм соціальної підтримки з погляду кількості як отримувачів, так і суб'єктів надання соціальних послуг і їх різноманітності; інклюзивні підходи до забезпечення максимальної участі всіх грома-

дян у соціальних програмах; широка державна пропаганда необхідності підтримки людей, які опинилися з тих чи інших причин у скрутному становищі і потребують додаткової підтримки, застосування найсучасніших інтернет-засобів реалізації системи соціальної підтримки.

Система соціального захисту в Китаї інституціоналізувалася, що проявляється, по-перше, в її головній меті – розвитку, яка пов'язана із реалізацією змін, що забезпечують соціальний прогрес. По-друге, інституційність системи забезпечується завдяки дотриманню принципу соціальної відповідальності бізнесу, узгодженню соціальних інтересів неформальної її складової (громадські ініціативи і контроль, волонтерство, благодійність, приватні програми захисту тощо) з формальною (державне планування, державний контроль і пропаганда), за якого неформальним системам надається дедалі більше значення.

Інституційність системи соціального захисту в Китаї також проявляється в забезпеченні від-

повідності її структури культурним традиціям: підтримці суспільством самотніх людей, людей літнього віку, високій компетенції місцевої влади і громадських організацій у розв'язанні соціальних проблем, а також широкому застосуванню наукових методів її формування та реалізації. При цьому головними рушійними силами розвитку вказаної системи виступають соціальне проектування та інновації.

Таку систему з огляду на її масштабність і специфічність дуже важко копіювати і відтворювати. Проте вона є вдалим прикладом для країн, що розвиваються, щодо можливості прокладати свій особливий шлях і досягати значного успіху у забезпеченні соціального благополуччя за відносно короткий період.

Перспективними напрямками подальших досліджень у сфері соціального захисту КНР можуть виступати соціальні проблеми глобальних трансформаційних процесів, які переживає сучасний Китай.

Список використаних джерел

1. Доповідь про людський розвиток [Електронний ресурс] : United Nations Development Programme. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/sites/default/files/HDR2016_RU_Overview_Web.pdf
2. Китай [Електронний ресурс] : Central intelligence agency. – Режим доступу : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>
3. Длугопольський О. В. Держава (загального) добробуту в Китаї: етапи становлення і проблеми побудови / О. В. Длугопольський // Економіка України, 2014. – № 7. – С. 69–81. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_7_6
4. Цзиньпин Си. О государственном управлении / Си Цзиньпин. – Пекин : Изд-во лит. на иностр. языках, 2014. – 624 с.
5. Анализ новых концепций внешней политики КНР. – Пекин : Пресс-канцелярии Госсовета КНР, 2014.
6. Резолюція XIX з'їзду Комуністичної партії Китайської Народної Республіки [Електронний ресурс] : Агентство Сінхуа. – Режим доступу : http://russian.news.cn/2017-10/24/c_136703053.htm
7. Цанцин Чжао. Створення нової системи соціалістичної ринкової економіки / Чжао Цанцин. – 1993. – № 2. – С. 77–80.
8. Гэпин Ван. Социально-экономическое развитие Китая [Электронный ресурс] : дис. ... канд. социол. наук / Гэпин Ван. – Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/v/102404/d#?page=1>
9. Сяопин Дэн. Избранные произведения / Дэн Сяопин. – Т. 2. – Пекин : [Б. и.], 1984. – 384 с.

References

1. The official site United Nations Development Programme (2018), "Human development report", available at: http://hdr.undp.org/sites/default/files/HDR2016_RU_Overview_Web.pdf (Accessed 25 June 2018)
2. The official site Central intelligence agency (2018), "China", available at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html> (Accessed 25 June 2018)
3. Dlugopolskiy O. (2014) Derzhava (zagalnogo) dobrobutu v KitaYi: etapi stanovlennya I problemi pobudovi [State (general) welfare in China: stages of formation and problems of construction]/ O.Dlugopolskiy//Ekonomika Ukraini, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_7_6 (Accessed 25 June 2018)
4. Sy Tszynpyn (2014), "O hosudarstvennom upravlenyy" [About governance], Izd-vo lyteratury na ynostrannykh yazykakh, Beijing, China.
5. Analiz novyih kontseptsiy vneshney politiki KNR (2014). [Analysis of new concepts of China's foreign policy]. Izdanie Press-kantselyarii Gossoveta KNR. Beijing
6. The official site Xinhua Agency (2018), "Resolution of the XVIII Congress of the Communist Party of the People's Republic of China", available at: http://russian.news.cn/2017-10/24/c_136703053.htm (Accessed 25 June 2018)
7. Chao Tsantsin. (1993) Creation of a new system of socialist market economy [Stvorennia novoi systemy sotsialistychnoi rynkovoї ekonomiky]

10. Про видання Національного плану розвитку народонаселення на період 2016–2030 роки [Електронний ресурс] : Постанова Держ. ради КНР від 30 груд. 2016 р. № 87. – Режим доступу : http://www.gov.cn/zhengce/content/2017-01/25/content_5163309.htm
11. Чжочао Юй. Демографічні чинники соціально-економічного розвитку Китаю / Юй Чжочао // Екон. теорія. – 2014. – № 1. – С. 85–90.
12. Тянь Инкуй. Развитие Китая в свете концепции научного развития / Инкуй Тянь. – Пекин : Изд-во лит. на иностр. языках, 2008. – 214 с.
13. Національна довгострокова програма реформи і розвитку освіти на 2010–2020 роки [Електронний ресурс] : Наказ М-ва освіти КНР від 29 лип. 2010 р. – Режим доступу : http://www.moe.edu.cn/srcsite/A01/s7048/201007/t20100729_171904.html
14. Про пріоритетні плани розвитку національної освіти на 13 п'ятирічку [Електронний ресурс] : Постанова Держ. ради КНР від 19 січ. 2017 р. – Режим доступу : http://www.gov.cn/zhengce/content/2017-01/19/content_5161341.htm
15. Рейтинг університетів світу [Електронний ресурс] : QS World University Rankings. – Режим доступу : <https://www.educationindex.ru/articles/university-rankings/qs/>
16. Результати PISA 2015 у фокусі [Електронний ресурс] : PISA 2015 Results in Focus. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf>
17. Основні завдання щодо поглиблення реформи системи охорони здоров'я та медичного обслуговування в 2017 році [Електронний ресурс] : Постанова Держ. ради КНР від 05 трав. 2017 р. № 37. – Режим доступу : http://www.gov.cn/zhengce/content/2017-05/05/content_5191213.htm
18. Щодо сприяння розвитку Інтернет-медицини [Електронний ресурс] : Наказ М-ва охорони здоров'я та спорту КНР від 28 квіт. 2018 р. № 26. – Режим доступу : http://www.gov.cn/zhengce/content/2018-04/28/content_5286645.htm
19. Ли Кэцян назвал основные намеченные показатели развития на текущий год [Электронный ресурс] / Агентство Синьхуа. – Режим доступа : <http://www.russian.xinhuanet.com>
20. Про планування створення пенсійної системи для літніх людей [Електронний ресурс] : Постанова Держ. ради КНР від 06 берез. 2017 р. № 13. – Режим доступу : http://www.gov.cn/zhengce/content/2017-03/06/content_5173930.htm
21. Китай – економічні індикатори [Електронний ресурс] : Trading Economics. – Режим доступу : <https://tradingeconomics.com/china/indicators>
22. Nanak Kakwani, Shi Li, Xiaobing Wang, Mengbing Zhu (2018) Evaluating the effectiveness of the rural minimum living standard guarantee (Dibao) programme in China. GDI Working Paper 2018-22. Manchester: The University of Manchester.
8. Van Gaping. (2004) Sitsialno-ekonomicheskoe razvitie Kytaia [Socio-economic development of China], available at: <http://cheloveknauka.com/v/102404/d#?page=1> (Accessed 25 June 2018)
9. Den Syaopin.(1984). Izbrannyye proizvedeniya. [Selected Works] T.2. – Pekin, China.
10. The official site State Council of the People's Republic of China (2018), "About the type of the National Plan for the development of the population (2016-2030)", available at: http://www.gov.cn/zhengce/content/2017-01/25/content_5163309.htm (Accessed 25 June 2018)
11. Yu Joachao (2014). Demografichni chinniki sotsialno-ekonomichnogo rozvitku Kitayu [Demographics chints of socially-economical development of China] / Yu Zhocao //Economicna teoria, vol.1., 85-90.
12. Tian Inkui (2008). Razvitie Kitaya v svete kontseptsii nauchnogo razvitiya. [The development of China in the light of the concept of scientific development]. Izdatelstvo literatury na inostrannyih yazykah.. Beijing.
13. The official site Ministry of Education of the People's Republic of China (2018), "National long-term program of reform and development of education (2010-2020)", available at: http://www.moe.edu.cn/srcsite/A01/s7048/201007/t20100729_171904.html (Accessed 25 June 2018)
14. The official site State Council of the People's Republic of China (2018), "About the priority plans for the development of national education for the 13th five-year plan", available at: : http://www.gov.cn/zhengce/content/2017-01/19/content_5161341.htm (Accessed 25 June 2018)
15. The official site QS World University Rankings (2018), "The rating of universities in the world", available at: <https://www.educationindex.ru/articles/university-rankings/qs/> (Accessed 25 June 2018)
16. The official site PISA (2018), "PISA 2015 Results in Focus", available at: <http://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf> (Accessed 25 June 2018)
17. The official site State Council of the People's Republic of China (2018), "The main tasks of deepening the reform of the health care system and medical care in 2017", available at: http://www.gov.cn/zhengce/content/2017-05/05/content_5191213.htm (Accessed 25 June 2018)
18. The official site State Council of the People's Republic of China (2018), "About the promote the development of Internet medicine", available at: http://www.gov.cn/zhengce/content/2018-04/28/content_5286645.htm (Accessed 25 June 2018)
19. The official site Xinhua Agency (2018), "Li Cecyan named the main development indicators for the current year", available at: <http://www.russian.xinhuanet.com> (Accessed 25 June 2018)
20. The official site State Council of the People's Republic of China (2018), "On planning the creation of a pension system for old people", available at: http://www.gov.cn/zhengce/content/2017-03/06/content_5173930.htm (Accessed 25 June 2018)

23. Qin Gao (2016). *Welfare, Work and Poverty: China's Social Assistance 20 Years After*. Oxford University Press. Forthcoming.
21. The official site Trading Economics (2018), "China – Economic Indicators", available at: <https://tradingeconomics.com/china/indicators> (Accessed 25 June 2018)
22. Nanak Kakwani, Shi Li, Xiaobing Wang, Mengbing Zhu (2018) Evaluating the effectiveness of the rural minimum living standard guarantee (Dibao) programme in China. GDI Working Paper 2018-22. Manchester: The University of Manchester.
23. Qin Gao (2016). *Welfare, Work and Poverty: China's Social Assistance 20 Years After*. Oxford University Press. Forthcoming.
-

Іжа Микола Михайлович,
доктор політичних наук,
професор кафедри регіональної політики
та публічного адміністрування,
директор Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України,
65009, Одеса, вул. Генуезька, 22
Курносенко Лариса Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри гуманітарних та соціально-політичних наук,
Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України,
65009, Одеса, вул. Генуезька, 22

Цитування: Іжа М. М. Система соціального захисту в Китаї: етапи формування та сучасні особливості / М. М. Іжа, Л. В. Курносенко // Вісн. НАДУ. Серія "Державне управління". – 2018. – № 3 (90). – С. 146–156.

Стаття надійшла: 9.07.2018

Схвалено до друку: 27.08.2018

Izha, Mykola M.,
Doctor of Political Science,
Professor of the Department of Regional Policy and Public Administration,
Director of the Odessa Regional Institute of Public Administration of National Academy for Public Administration under the President of Ukraine,
22, Genuezka St., Odessa, 65009, Ukraine
Kurnosenko, Larysa V.,
Ph.D, Associate Professor of the Department of Humanitarian and Social and Political Sciences of the Odessa Regional Institute of Public Administration of National Academy for Public Administration under the President of Ukraine,
22, Genuezka St., Odessa, 65009, Ukraine

Citation: Izha, M. M., Kurnosenko, L. V. (2018). Systema sotsial'noho zakhystu v Kytai: etapy formuvannia ta suchasni osoblyvosti [System of social protection in China: stages of formation and modern features]. *Bulletin of the NAPA, Series "Public Administration"*, 3 (90), 146–156.

Article arrived: 9.07.2018

Accepted: 27.08.2018